

THỰC TRẠNG ĐỊNH KIẾN ĐỐI VỚI VAI TRÒ CỦA NAM GIỚI VÀ PHỤ NỮ TRONG GIA ĐÌNH

Đỗ Hoàng

Trung tâm Nghiên cứu về Phụ nữ, Đại học Quốc gia Hà Nội.

Các nhà tâm lý học đã chỉ ra: Định kiến ám chỉ một kiểu thái độ đặc biệt, mà thông thường là những thái độ tiêu cực đối với thành viên các nhóm xã hội khác. Theo P. Berger: “Điều tệ hại nhất của định kiến là nó có thể làm cho người ta trở thành chính con người mà định kiến đó đặt ra”. Định kiến giới được hiểu không chỉ là thái độ tiêu cực khi đánh giá về vai trò của nam giới và phụ nữ, mà trong nó còn chứa đựng ý về một mô hình điều khiển hành vi của cá nhân mang định kiến, tùy thuộc cá nhân đó là nam hay nữ, người vợ hay người chồng. Trong chừng mực hiểu định kiến là một dạng thái độ đặc biệt, định kiến có chức năng như một gián đồ, khuôn nhận thức để tổ chức và gọi lại các thông tin. Nhiều bằng chứng đã chỉ ra rằng, khi liên quan đến những khác biệt giữa hai giới thì những tri giác thông thường và các khuôn mẫu giới tính đã phóng đại sự thật: Nam giới và phụ nữ thực sự khác nhau trong nhiều khía cạnh, nhưng nhìn chung, những điểm khác biệt ít hơn nhiều so với những gì các khuôn mẫu phổ biến đã thể hiện. Mặt khác, khi những khuôn mẫu giới được sử dụng để rút ngắn thời gian hiểu biết về một cá nhân thì đồng thời nó cũng tồn tại nguy cơ làm người mang định kiến đánh giá thiếu khách quan về đối tượng. Chính vì thế, việc cởi bỏ những định kiến về vai trò của nam giới và phụ nữ trong gia đình vì sự phát triển tự nhiên và công bằng của phụ nữ và nam giới là cần thiết.

Bài viết này nhằm tới nỗ lực kêu gọi sự chia sẻ vai trò thực tế trong gia đình giữa người chồng và người vợ. Quan trọng hơn, bằng những số liệu cụ thể, chúng tôi cũng chỉ ra định kiến giới như là những rào cản lớn nhất đối với sự chia sẻ vai trò giữa nam và nữ. Những số liệu dưới đây trích từ nghiên cứu của chúng tôi về *áp lực của định kiến giới* trên 223 người đã lập gia đình và 325 người chưa lập gia đình trên địa bàn Hà Nội, tỉnh Lạng Sơn và tỉnh Thái Bình [6]. Chúng tôi cũng xin trích dẫn một số đoạn trong những bài tham luận đăng trên báo Phụ nữ Thủ đô và báo Phụ nữ Việt Nam để thấy được những quan

niệm rập khuôn về vai trò giới tính đang tồn tại trên lĩnh vực truyền thông đại chúng. Những quan niệm rập khuôn này lâu dần “thành quen”, chúng ta tiếp thu, thừa nhận mà không dễ gì phát hiện sự “phi lý” trong những quan niệm đó.

Xin dẫn ra đây một vài trích đoạn về quan niệm rập khuôn vai trò giới của tác giả nữ đăng trên các báo.

“Người ta gọi phụ nữ là phái yếu. Điều đó chẳng có gì đáng giận vì bản chất nam giới khoẻ mạnh nên phải đảm nhiệm những công việc nặng nhọc hơn... nếu anh ta suốt ngày chìm ngập trong những công việc không tên như lau sàn, giặt tã, cho con ăn sữa thì làm sao có thể tập trung sức lực cho sự nghiệp lớn lao xây dựng nên ngôi nhà hạnh phúc được. Do vậy anh không có thời gian và điều kiện để quán xuyến công việc nội trợ như người vợ” [1].

“Từ thời thượng cổ, phụ nữ vẫn là người đảm đang quán xuyến mọi việc trong nhà bởi vì trời sinh ra phụ nữ có tính kiên nhẫn hơn, khéo léo, mềm mại hơn, thích hợp với những công việc nội trợ như giặt giũ, nấu nướng, thu dọn nhà cửa hơn” [2].

“Có lẽ do các em vẫn chưa nhận thức rõ vai trò của phụ nữ trong công việc nội trợ... Nhưng các bạn gái ạ, phụ nữ vẫn là phụ nữ. Vậy ai sẽ giúp phái đẹp nhận thức rõ được vai trò này?” [3].

Chúng ta có thể bắt gặp đâu đó, trong những lời nói, những hành vi ứng xử, các phương tiện truyền thông... quan niệm dựa trên những khuôn mẫu giới tính truyền thống, như một vài đoạn trích dẫn phía trên. Điều đáng nói ở đây, trong khi xã hội đang hướng vào các hoạt động vì sự bình đẳng nam nữ, vì sự tiến bộ của phụ nữ, thì những quan niệm rập khuôn này lại là suy nghĩ của không ít phụ nữ, được phụ nữ dùng để đánh giá hành vi của nam giới và hành vi của chính mình. Các nhà nữ quyền đã gọi hiện tượng này là “*Tiếp thu sự áp bức*”, để chỉ ra cơ chế mà phụ nữ tiếp nhận, “lâu dần thành quen” và rồi dễ tỏ ra “đồng tình” với những bất bình đẳng về vai trò giới hiện có, với vị trí phụ thuộc, thứ yếu của mình trong gia đình, xã hội.

Có thể mô tả định kiến đang tồn tại trong hệ thống gia đình là: *Nam giới trụ cột kinh tế gia đình - Phụ nữ có thiên chức làm công việc nội trợ. Nam giới bản chất là phái mạnh nên thích hợp với những công việc lớn, là người chủ gia đình, người ra quyết định - Phụ nữ ở vị trí phụ thuộc, vị trí thứ yếu.* Thực tế thì bản sắc về giới không phải là bẩm sinh, mà nó được sinh ra cùng với quá trình xã hội hóa - Đó là hệ thống hành vi học được từ xã hội và những kỳ vọng về các đặc điểm và năng lực được xã hội “cần nhắc”, nhằm xác định thể nào là một người nam giới hay một người phụ nữ (hoặc một cậu bé hay một cô bé) trong mỗi giai đoạn phát triển khác nhau của xã hội. Những dẫn chứng về đa số

đầu bếp giỏi là đàn ông, về phụ nữ là người kiếm tiền chính, trụ cột kinh tế gia đình (so với chồng)... đã chứng minh trong thực tế hiện nay, không phải khi nào nam giới cũng là trụ cột kinh tế gia đình, còn phụ nữ làm công việc nội trợ, chăm sóc gia đình. Thực tế vai trò giới đã thay đổi khác xa so với quan niệm về vai trò giới.

Trong nghiên cứu của chúng tôi, có 74.9% số người được hỏi cho rằng chồng cần là người chịu trách nhiệm chính về kinh tế trong gia đình, 21.6% số người còn lại cho rằng vợ chồng chịu trách nhiệm như nhau trong việc phát triển kinh tế gia đình. Theo giải thích thì không thể để phụ nữ làm trụ cột kinh tế được, vì điều đó sẽ làm cho phụ nữ mất đi sự dịu dàng và sự phụ thuộc vào chồng sẽ giảm đi. Hơn nữa, nếu một người chồng không đảm đương được vai trò là trụ cột gia đình, thì anh ta hoàn toàn mất đi quyền năng của người đàn ông trong gia đình: *“Khi đó người chồng thấy bất lực và yếu đuối, làm cho người chồng thấy mình bị mất quyền lực gia đình”* (Nam, 46 tuổi). Cũng theo cách lập luận này, nếu để phụ nữ đóng vai trò chính về kinh tế, thì trong mắt phụ nữ, nam giới sẽ không còn được coi trọng. Trong mắt của mọi người, anh ta là kẻ ăn bám, kém cỏi và khó được chấp nhận. Chính từ phía người phụ nữ, đa số người được hỏi cũng khẳng định điều này. Họ cảm thấy khó khăn để có thể coi trọng người chồng không thể gánh vác vai trò là trụ cột về kinh tế. *“Vì chỗ đứng của người chồng chưa đúng vị trí nên bị vợ coi thường”* (Nữ, 32 tuổi). Những tư tưởng này đã khiến nhiều nam giới không muốn và không thể dờn bỏ hình ảnh vai trò trụ cột kinh tế gia đình của mình, mặc dù trong thực tế hiện nay, trong những hoàn cảnh khác nhau, nhiều người đã không còn gánh được trách nhiệm đó.

Thế nào là trụ cột kinh tế? Theo ý kiến của một số người được phỏng vấn: *Trụ cột kinh tế là người chồng phải giữ vai trò người kiếm tiền chính nuôi sống gia đình, không để gia đình rơi vào hoàn cảnh túng thiếu.* Họ cũng đưa ra một thực tế xã hội hiện nay: *ai làm chủ về kinh tế thì thường người ấy làm chủ gia đình.* Trong trường hợp vợ kiếm tiền nhiều hơn chồng thì chồng còn giữ vai trò trụ cột kinh tế gia đình không? Nhiều nam giới vẫn nói khi đó người chồng phải giữ lấy cái “uy” của mình, nếu không sẽ bị vợ “lấn lướt”. Vậy cái “uy” đó có được từ đâu? Có phải là từ bạo lực hay sự “lấn lướt” người vợ? Có phải từ những cuộc ly hôn hay lên án người vợ?

Liệu có ảnh hưởng tiêu cực đến hạnh phúc gia đình khi vợ là người kiếm tiền chính? Kết quả điều tra của chúng tôi cho thấy: 45.7% số người được hỏi cho rằng có ảnh hưởng tiêu cực đến hạnh phúc và sự bền vững của gia đình nếu phụ nữ là người kiếm tiền chính. 25.8% cho rằng không ảnh hưởng và 28.3% khó trả lời câu hỏi này. Ảnh hưởng được giải thích như: *“Từ trước đến nay việc kiếm tiền chính thuộc về đàn ông. Nếu người phụ nữ làm việc đó thì khác nào*

ám chỉ đàn ông là đàn bà” (Nam, 32 tuổi), hay “Người phụ nữ lên mặt với chồng và gạt bỏ vai trò người chồng” (Nữ, 34 tuổi). Số liệu tìm hiểu liệu đàn ông có được hoan nghênh khi họ tham gia vào công việc nội trợ cũng đưa ra một kết quả là: 34.1% ý kiến cho rằng xã hội không hoan nghênh đàn ông khi họ tham gia vào công việc nội trợ, 64.2% cho rằng sẽ được hoan nghênh nếu điều đó xảy ra.

Xã hội không hoan nghênh người đàn ông làm công việc nội trợ xuất phát từ lý do liên quan đến định kiến về vai trò trụ cột kinh tế của người đàn ông, về một người đàn ông độc lập, mạnh mẽ, quan trọng hơn và là người ra quyết định. Là người chăm lo gánh vác những công việc lớn, chú ý làm nên sự nghiệp: “*Những công việc nội trợ gia đình là công việc nhẹ nhàng giành cho người phụ nữ, còn đàn ông nên gánh vác những công việc lớn thì tốt hơn*” (Nữ, 30 tuổi). Cũng có người giải thích về sự không được chuẩn bị trước của nam giới cho công việc nội trợ là do không được dạy trước thói quen đó từ nhỏ và trong xã hội hiện nay vẫn cho rằng công việc nội trợ là của phái yếu. Còn xã hội hoan nghênh đàn ông tham gia công việc nội trợ, khi họ giúp vợ những lúc rảnh rỗi, hay khi vợ vắng nhà, hoặc bận công tác xã hội: “*Họ có thể tạo không khí mới trong gia đình, chẳng hạn như ngày 8/3 vào bếp nấu cơm*” (Nữ, 29 tuổi). Trong trường hợp bất khả kháng, một sự đảo ngược vai trò thì: “*Nếu họ không có khả năng kiếm tiền nuôi vợ thì phải có khả năng nội trợ giúp vợ*” (Nữ, 40 tuổi).

Có một sự chấp nhận “tương đối” tình huống được đặt ra về một sự “đảo ngược vai trò”, trong đó một gia đình mà vợ là người kiếm tiền chính và chồng là người tham gia công việc nội trợ. Tuy nhiên, chúng ta đều thấy hình ảnh một người đàn ông tham gia công việc nội trợ vẫn ít được chấp nhận hơn hình ảnh một phụ nữ có thu nhập cao hơn chồng. Trong bối cảnh thực tế hiện nay, đa số phụ nữ vẫn cáng đàng cả hai việc một lúc: việc nhà và việc làm kinh tế. Gia đình, con cái hay sự nghiệp? Đây là một câu hỏi khó trả lời đối với phụ nữ, bởi họ muốn có cả hai. Nhiều phụ nữ thành đạt trong nghề nghiệp, họ thường có cảm giác có lỗi với gia đình, với con cái. Gánh nặng này chắc chắn không chỉ là gánh nặng đơn thuần về thể chất: “*Tôi cảm thấy rất thất vọng với bản thân, nhưng tôi không thể đảm đương nhiều công việc hơn nữa... tôi biết nhiều phụ nữ làm tốt cả hai nhiệm vụ, nhưng tôi thấy rằng như vậy sẽ rất căng thẳng*” (Nữ, 39 tuổi).

Một sự chia sẻ trách nhiệm và hiểu đúng đóng góp của từng giới cần là mục tiêu của những hoạt động bình đẳng giới. Viễn cảnh là một gia đình mà người chồng và người vợ cùng làm việc, chăm lo cho gia đình và các công việc, dù là làm kinh tế, hay nội trợ, đều là công việc có ý nghĩa cho gia đình và có sự chia sẻ giữa vợ và chồng, một gia đình mà cả vợ và chồng đều có cơ hội để bực

lộ năng lực của mình. Để đạt được như vậy, nhất thiết cần cởi bỏ định kiến về vai trò giới “trội buộc” nam giới và phụ nữ. Những định kiến giới mà qua đó, cá nhân dùng để nhìn nhận bản thân và để đánh giá người khác.

Vai trò giới thực tế của người chồng và người vợ trong gia đình hiện nay đã có nhiều thay đổi. Phụ nữ đang được tạo điều kiện để tham gia vào các hoạt động xã hội. Xã hội cũng đòi hỏi nam giới tham gia chia sẻ công việc gia đình. Tuy nhiên, quan niệm về vai trò trụ cột kinh tế của nam giới lại chưa được cởi bỏ. Nghiên cứu của Liebenman (1956) cho ta thấy một cơ chế có thể đem lại những thay đổi: *Vai trò mới đòi hỏi hành vi mới. Hành vi mới này sẽ làm nảy sinh những thái độ mới.* Vì thế, khi cá nhân được đặt vào những vai trò mới (ví dụ: nam giới làm công việc nội trợ) thì sẽ nảy sinh những thái độ chống lại những định kiến giới không còn phù hợp. Nhiều nghiên cứu đã chứng minh: khoảng cách thu nhập giữa người vợ và người chồng càng nhỏ thì phân công lao động nội trợ giữa vợ và chồng càng bình đẳng (Shelton và John, 1993). Chính vì thế, tạo cơ hội để phụ nữ tham gia vào khẳng định vị trí của họ trong xã hội, tạo cơ hội để phụ nữ có thể làm việc và có thu nhập, là một trong những hướng giúp phụ nữ có địa vị ngày càng bình đẳng hơn trong gia đình, so với chồng.

Những nỗ lực hướng tới một sự chia sẻ trách nhiệm giữa nam giới và phụ nữ là cần thiết. Điều quan trọng là cũng cần thay đổi trong quan niệm và trong các hình thức phân biệt đối xử với nam giới và phụ nữ: Phụ nữ và nam giới cùng có địa vị bình đẳng và có sự công nhận bình đẳng trong xã hội. Điều này không có nghĩa là phụ nữ và nam giới là hoàn toàn như nhau, song những điểm tương đồng và khác biệt của họ được thừa nhận và được coi trọng như nhau. Thế nhưng làm thế nào để có được sự thay đổi này, nhất là những định kiến giới vốn rất chậm thay đổi?

Liệu trẻ em có được sinh ra với tất cả những định kiến giới cố định sẵn? Hay các em có được chúng thông qua kinh nghiệm ở nhà, hay ở nơi nào đó? Phải thấy rằng, trẻ em tiếp nhận định kiến và những phản ứng liên quan từ cha mẹ, những người lớn khác và bạn bè đồng trang lứa. Nói cách khác, định kiến xã hội được hình thành thông qua quá trình xã hội hoá. Vai trò giáo dục của gia đình là vô cùng quan trọng. Ngay từ nhỏ, trẻ đã học được từ bố mẹ, anh chị, từ người lớn những mô hình hành vi, những khuôn mẫu giới tính, tùy thuộc nó là đứa trẻ trai hay trẻ gái. Trẻ có thể bắt chước hành vi phân biệt đối xử của người lớn (Mẹ luôn là người nấu ăn, bố thì vắng mặt cả ngày và thường ngồi đọc báo hay xem ti vi mỗi khi về đến nhà...). Có thể học được qua những đồ chơi mà bố mẹ mua cho em... Căn cứ vào thực tế này, cần hướng tới biện pháp để phá vỡ vòng quay định kiến: Bằng cách nào đó chúng ta cần khuyến khích các bậc cha mẹ giúp con cái họ phát triển những quan niệm tích cực hơn về giới. Để làm

được điều này, bước đầu tiên là thuyết phục các bậc cha mẹ, người lớn rằng, vấn đề định kiến giới là đang thực sự tồn tại. Những chiến lược nhằm củng cố nhận thức của các bậc cha mẹ đối với định kiến giới và tác hại của nó, ngăn cản họ thể hiện định kiến giới trong lời nói cũng như trong hành vi của mình, có thể thu được những kết quả đáng mong muốn. Hơn nữa, không chỉ các bậc cha mẹ, các phương tiện truyền thông, nhà trường và giáo viên cũng đóng vai trò quan trọng trong những nỗ lực này.

Tài liệu tham khảo

1. *Đàn ông xây nhà, đàn bà xây tổ ấm*. Báo Phụ nữ Thủ đô, 11- 18/8/1999.
2. *Ai là chủ gia đình?* Báo Phụ nữ Thủ đô, từ 2/10- 9/10/2002, trang 11.
3. *Tại sao nhiều bạn gái bày giờ nấu ăn kém?* Báo Phụ nữ Thủ đô, 20 - 27/10/1999.
4. *Tóm tắt tình hình giới*. Liên hợp quốc tại Việt Nam, 2002.
5. *Phụ nữ bị áp lực tâm lý ngày càng lớn*. Báo Phụ nữ Thủ đô, từ 9 - 16/6/1999.
6. *Áp lực xã hội đối với vai trò trụ cột của người đàn ông trong xã hội*. Đỗ Hoàng, Khóa luận tốt nghiệp cử nhân Tâm lý học, ĐHKHXH&NV, 2000.